

ЗМАГАЛЬНИЙ ТИП ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА. ВПЛИВ ЗМАГАЛЬНИХ ПРОЦЕДУР НА СУДОВЕ РІШЕННЯ

Фазикош Г.В.,

*ст. викладач кафедри господарського права
юридичного факультету Ужгородського національного університету*

Згідно зі статтею 129 Конституції України судочинство здійснюється в нашій державі на основі змагальності.

Не дивлячись на те, що в багатьох країнах сам принцип змагальності визнається в якості правової аксіоми, він має неоднакову інтерпретацію в різних правових системах.

Проф. Лебедев В.М., що пропрацював в судовій системі Росії більше тридцяти років, в тому числі і на посаді Голови Верховного Суду Російської Федерації, аналізуючи деякі результати судової реформи в своїй країні, констатує, що не дивлячись на те, що Конституційний суд РФ визнав такими, що не відповідають Конституції, а тому такими що не підлягають застосуванню більше 20 процесуальних норм, ситуація з розумінням принципу змагальності не спростилась, а навіть ускладнилась, оскільки в силу жорсткої впорядкованості процесуальних норм система процесуального права в цілому стає нелогічною та суперечливою. Далі він відмічає, що змагальний процес дореволюційної Росії досить сильно відрізняється від англо-американського, і хоча з моменту прийняття Конституції РФ пройшло вже стільки часу, і досі немає достатньої ясності в питанні про те, **яка ж модель змагальності повинна бути втілена в нових процесуальних кодексах** [1].

Проблема, на яку звертав увагу проф. Лебедев В.М., висвітлюється і в роботі Жиліна Г.А., присвяченій суду першої інстанції в цивільному процесі [2]. Зокрема, він зазначає, що проблеми судової практики по застосуванню процесуального законодавства при розгляді та вирішенні цивільних справ в суді першої інстанції ускладнюються тим, що Цивільний процесуальний кодекс РРФСР було прийнято в 1964 році в зовсім інших порівняно з сучасними економічних та соціальних умовах. Не дивлячись на не-

одноразові зміни та доповнення, що вносились в російський ЦПК після прийняття нової Конституції РФ 1993 року, найбільш суттєвими з яких є зміни від 30 листопада 1995 року, яким вдалось усунути явне протиріччя діючого ЦПК з правовою системою країни, закріпленою в основному законі сучасної Росії, окремі законодавчі нововведення не могли створити процесуальну форму захисту прав, свобод та охоронювальних законом інтересів громадян та організацій, повністю адекватну існуючій правовій системі. Більше того, підкреслює Жилін Г.А., вони невідворотно породили внутрішнє протиріччя в єдиному кодексі, обумовлене явною та неявною неузгодженістю «старих» та «нових» норм [3].

Вбачається, що аналогічна ситуація є і на Україні.

Схвалення Концепції судово-правової реформи у 1992 році, серед основних принципів якої було проголошено: створення такого судочинства, яке максимально гарантувало б право на судовий захист; рівність громадян перед законом; умови для дійсної змагальності; реалізація презумпції невинності, радикальне реформування матеріального та процесуального законодавства; чітке визначення умов допустимості доказів; перевірка законності та обґрунтованості рішень в апеляційному і касаційному порядку та за нововиявленими обставинами [4] - стало першим реальним поштовхом для ґрунтовного наукового переосмислення поняття змагальності та її процесуальних моделей. Закріплення ж цього принципу на конституційному рівні, а згодом і внесення змін до чинного Цивільного Процесуального Кодексу України слід розглядати як позитивну тенденцію в напрямку переорієнтації цивільного судочинства до змагального типу.

Як і більшість інших засад судочинства, змагальність була визначена і

врегульована в чинному законодавстві в якості одного із загальнопов'язаних принципів здійснення судочинства судами окремих судових юрисдикцій. Зокрема, в Цивільно-Процесуальному Кодексі України (в редакції до змін від 21 червня 2001 року) засади змагальності закріплювались у статті 15 “З'ясування судом обставин справи на засадах змагальності”. Слід відмітити, що редакція зазначеної статті була змінена Законом України №27/96-ВР від 02.02.96 р., і що у попередній редакції в основу цивільного судочинства було покладено зовсім інший принцип – принцип об'єктивної істини. Слід погодитись також з авторами науково-практичного коментарю до Цивільного Процесуального Кодексу України (за редакцією проф. Комарова В.В.) в тому, що незважаючи на те, що принцип об'єктивної істини було виключено, зміни у процесуальному законодавстві не призвели до реального поглиблення змагальності цивільного судочинства і не вплинули на стан судової практики щодо застосування статті 15 [5].

Зміни до Цивільного Процесуального Кодексу України, внесені Верховною Радою 21 червня 2001 року [6], є результатом більш вдумливого та послідовного розуміння принципу змагальності цивільного судочинства. Аналіз норм, які з'явилися в чинному законі, слід здійснювати через призму наукової доктрини з врахуванням наявної судової практики.

Визнання принципу змагальності на конституційному рівні та подальші зміни цивільного процесуального закону є проявом загальної переорієнтації українського процесу до змагального типу. Між тим, що таке змагальний процес, як його розуміє сучасна правова наука та які змагальні процедури є прийнятними для сучасного цивільного процесу України є зовсім не простими питаннями як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Змагальний процес – це принципово новий судовий процес для Українського правосуддя, хоча саме поняття “змагальність” є далеко не новим в правовій науці.

З точки зору Мамницького В.Ю. аналіз історичного розвитку інституту змагальності підтверджує той факт, що

з часів Руської Правди до 18 ст. процесу була притаманна чиста змагальність, лише з деякими винятками. Його підтримала і Немировська О [7].

Проф. І.Енгельман проводить історичний аналіз основних засад та кодифікацій російського цивільного судочинства, починаючи з давньої Руської Правди, в якій визнавалось, що охорона прав насамперед лише справа самозахисту та самоуправства [8]. Далі він аналізує період ХУ століття, коли в Московській державі суд став переходити до рук дияконів та піддячих [9], та період Петра Великого, зокрема наслідки його указу від 21 лютого 1697 р. (П.С.З. № 1572) [10]. Останній період є особливо цікавим для нашого дослідження, оскільки загальне погіршення судочинства пов'язувалось у першу чергу з фактичним розмиванням різниці між “судом” та “розшуком” [11], тобто мова йде про домінуючі елементи слідчого типу процесу.

Елементи слідчого типу процесу при Петрі I вбачаються і О. Немировською [12].

Наступний етап у розвитку змагальності пов'язується із судовою реформою 1864 року. Імператор Олександр II в 1862 році призначив Комісію, яка безпосередньо і розробила судові Статути 1864 року [13].

Ідея змагальності, яка була проголошена в Статуті цивільного судочинства, затвердженого 20 вересня 1864 року, ґрунтувалась на визнанні необхідності пасивної поведінки суду в процесі збирання доказів та встановленні меж судового розгляду [14].

Аналізуючи процедуру здійснення цивільного судочинства тих часів проф. І.Енгельман зазначає, що метою процесу є вирішення спірних питань судом, застосування норм права до зібраного сторонами матеріалу після усного змагання між сторонами. Результат цієї діяльності відображається в рішеннях, які можуть відноситися або до сутності справи або до приватних питань. На цій підставі він і розділяє їх на рішення по суті, приватні ухвали та розпорядження головуючого та одноособового судді [15] І.Енгельман враховує й інші критерії для класифікації судових рішень. Зокрема ним розділяється рішення, постановлені в резуль-

таті змагання та заочні рішення, постановлені при відсутності однієї із сторін. “Повноцінними” рішеннями є перші, що свідчать про прихильність самого процесу до змагального типу.

В дореволюційні часи наука цивільного процесу приділяла значну увагу як дослідженню принципу змагальності сторін, так і вимог до судового рішення. Красномовним підтвердженням цього є монографії А.Х. Гольмстена [16], І.Енгельмана [17] та Е.В. Васьковського [18], а також ряд видань з коментарями до царського Статуту Цивільного судочинства, які вдало вмещували також і формулювання законодавчих мотивів правлячого Сенату та висловлювання відомих юристів тих часів [19].

Загалом вчені того часу однаково розуміли змагальність. Так Е.В. Васьковський вважав, що змагальний процес є самодіяльністю сторін при пасивному становищі суду, до функцій якого входить лише оцінка наданого сторонами матеріалу, а відповідальність за повноту та достовірність доказів несуть сторони [20].

К.Малишев розглядав змагальність як принцип, згідно з яким різні дії суду в процесі залежать від вимог сторін, від їх ініціативи, і спірні відносини обговорюються на тих тільки фактах, які повідомлені суду [21].

Разом з тим, юристи того часу розуміли, що реальна охорона прав не забезпечується тільки належною організацією суду. Потрібна така організація всього судочинства, яка відкривала б для сторін всі можливості своєю участю в процесі розкривати правду спірних правових відносин [22].

Для об'єктивності слід визнати, що були і такі вчені, які досить недовіркою відносились до ідеї змагальності [23].

Впровадження змагального типу цивільного судочинства не було и не могло бути одноразовим актом. Цей процес був досить довгим, складним та суперечливим, він мав як своїх прихильників, так і опонентів. Домінанта тих чи інших підходів визначалась загальною роллю суду в суспільстві.

Розробка цивільного процесуального законодавства та розвиток правової науки радянських часів відбувались під впливом політичних ідей. Для цього пе-

ріоду характерні відмова від буржуазного принципу формальної істини, відмова від принципу змагальності, обмеження принципу диспозитивності. Таке становище в науці та судовій практиці запанувало на багато років. Ця тенденція підтримувалась в Цивільному процесуальному кодексі УРСР, прийнятому в 1924 р., а також в наступних кодексах 1929 року та 1964 року.

Саме поняття змагальності не було виключено із “переліку термінів” процесуальної науки, але його логічний зміст принципово змінився. Так С. Абрамов вважав, що принцип змагальності означає поєднання ініціативи та самодіяльності сторін з ініціативою та активністю суду у виявленні всіх обставин справи і в підтвердженні їх доказами, що сприяють встановленню матеріальної істини [24].

А.Клейнман вважав, що принцип змагальності є правом сторін посилатись на фактичні обставини справи і розпоряджатись доказами в поєднанні з правом прокурора доводити обставини справи і з правом суду досліджувати факти, які мають значення для справи та збирати докази [25].

Сьогодні слід констатувати, що відбувається в певній мірі відродження первісного значення поняття змагальності. Важливість правильного розуміння поняття змагальності визнавав російський вчений кінця ХІХ століття К.П. Победоносцев, який писав, що у нас в багатьох випадках зовсім забулось поняття про те, що суд є змаганням двох сторін і що неможливо задовольнити одну сторону, не вислухавши іншої. Яким не є простим дане поняття, воно не було присутнім у свідомості багатьох суддів, яким не було б беззаперечним це правило, воно порушувалось щоденно і несвідомо, і тому судові рішення нерідко набувало вигляду випадкової дії і тягнуло за собою нові непорозуміння. Оживити в свідомості названу засаду будь-якого суду і поставити її так, щоб вона і на майбутнє була непопорушною, щоб складала абетку правосуддя, без якої не можна зробити і кроку, вже це одне становить для нас значний набуток [26].

Принцип змагальності в цивільному судочинстві на дисертаційному рівні досліджувався Мамницьким В.Ю [27]. Він

пропонував серед основних правил змагальності визнати, зокрема ряд правил, які стосувались в першу чергу доказів та доказування [28].

Погоджуючись з висновками Мамницького В.Ю., слід підкреслити, що **фактичне введення в сучасний цивільний процес основ змагальної системи судочинства вимагає певних змін в уявленнях не тільки щодо доказів та доказування, але і в уявленнях щодо ряду інших важливих процесуальних інститутів.**

Дійсно, змагальність повинна призвести до перерозподілу ролі сторін та суду в процесі доказування, змінюючи уяви про його шляхи. Змагальність повинна бути підкріплена та збалансована рівністю сторін як основною гарантією конституційного принципу доступності судового захисту.

Констатуємо те, що наш цивільний процес в певній мірі відійшов від слідчого типу судочинства, підтриманого державою в “радянські” часи, слід погодитись з тим, що він ще не представляє із себе “еталону змагального правосуддя”. Тому судова процедура повинна включати механізми, які би реально гарантували можливість сторін вільно надавати суду свої докази та доводити перед судом їх переконливість при обов’язковому забезпеченні цим сторонам рівності між собою та перед судом.

Розвиток принципу змагальності вимагає з нових позицій поглянути на роль суду не тільки з точки зору його “обмеженої” активності, але і з точки зору його незалежності та підкореності закону, а також через призму права “суспільного інтересу”, розробленого в країнах зі змагальною системою правосуддя як захист інтересів певних груп осіб або певних інтересів, які з різних причин не можуть бути належним чином представлені в суді [29].

Системний аналіз змагального процесу в кримінальному судочинстві зробив російський вчений А.В.Смірнов [30]. Досліджуючи типи та види кримінального процесу, він робить висновки, що по своєму значенню охоплюють не тільки проблеми кримінальної юстиції, а носять більш глобальний характер, оскільки змушують інакше поглянути на можливі в майбутньому роль та задачі суду в дій-

сно правовій державі. Однією з основних задач своєї праці “Состязательный процесс” А.В. Смірнов визначив дослідження змагальності в усіх її основних типологічних проявах, як чисто юридичних, так і соціологічних, а також надання загальної характеристики споконвічного опоненту змагальності – розшуку – з метою конкретизації його ролі в історичному процесі та реального місця в процесі юридичному [31].

Враховуючи те, що змагальність опинилася в центрі уваги науки цивільного процесу, а також те, що проблеми змагальних процедур цивільної юстиції є одним із наріжних каменів цього дослідження, зупинимось на деяких з висновків А.В. Смірнова, оцінимо ступень їх універсальності та можливості застосування для наукового дослідження проблем цивільної юстиції.

А.В. Смірнов розділяє поняття “ідеальної” та “морфологічної” типологізації судочинства [32]. Такий підхід заслуговує на увагу, оскільки ґрунтується на основних загальнонаукових підходах до проблем наукового пізнання. Поняття “типологія” дійсно визнається одним із найбільш важливих засобів пізнання об’єкту та створення його теорії [33]. Наукове пізнання дійсно застосовує різні форми типології, в тому числі морфологічну, ідеальну та порівняльно-історичну. Розрізнення цих форм типології стало наслідком поступової трансформації самого поняття “типу”, ствердженням в науковому пізнанні історичного підходу, формуванням порівняльно-історичної типології, метою якої є відображення системи в її розвитку, та усвідомлення значення типології як особливого методологічного засобу, з допомогою якого будуть теоретичне пояснення [34].

Ідеальна типологізація судочинства, запропонована А.В.Смірновим, орієнтована на виділення певних незмінних “архетипів”. В якості цих ідеальних типів виділяються поняття змагального та слідчого процесів [35]. Оскільки ці типи є ідеальними, то вони з точки зору російського науковця, є нічим іншим як абстрактними конструкціями, граничними логічними поняттями, що не мають прямого аналогу в реальності та використовуються для дослідження причин та характеру

відхилень історичної дійсності від ідеальної моделі. А.В.Смірнов аргументує свою позицію тим, що жодна реальна кримінально-процесуальна система сучасності не знає змагальних чи розшукових процедур в їх абсолютно чистому вигляді. Кожен позитивний порядок процесу, на відміну від ідеального, зауважує науковець, є результатом історичних нашарувань, що втілюють в тій чи іншій ступені обидві названі моделі [36]. В цьому А.В. Смірнов погоджується з російським науковцем І.Я.Фойницьким [37].

Морфологічний тип по А.В. Смірнову є не абстрактною конструкцією, а існує цілком реально. Ідеальний “архитип” виступає початковою точкою, взірцем для вироблення похідних форм, що утворюють всю багатоманітність реальних проявів досліджуваного феномену. Обидва типи завжди є в тій чи іншій мірі спрощеною моделлю дійсності. Однак, якщо ідеальний “архіпит” є результатом конструювання логічної фікції, що в реальному житті ніде не втілена в чистому вигляді, то при морфологічній типології спрощення задовольняється лише тим, що в характеристиці архітипу не враховуються випадкові та вторинні деталі, все інше ж існує в реальності [38].

Морфологічними типами судочинства А.В.Смірнов називає форми процесу, а морфологічну систему типів судочинства, з його точки зору, утворюють історичні та легіслативні форми процесу. Історичними формами є архітипи реального судочинства, його першоджерела та еталони, які історично розвинулись в певних країнах та виявились настільки вдалими, що стали взірцями для інших народів. Легіслативними формами визнаються відповідно похідні від історичних форм-архітипів режими судочинства, що існують в окремих країнах. Оскільки легіслативні форми відчують на собі вплив конкретно-історичних умов, в яких вони виникли й існують, то вони і не можуть повністю співпадати з історичними типами. А.В.Смірнов допускає навіть можливість відхилення легіслативних форм від первинного архітипу, навіть перехід його до іншої морфологічної ніши. Цю думку він аргументує досить відомими історичними фактами: рецепція римського права, переможний марш французької моделі судочинства по

континентальній Європі і т.д. Однак тут же він зауважує, що легіслативні форми, детерміновані місцевими умовами, мають тенденцію повертатись до свого природного архітипу та здатні остаточно йому зрадити тільки внаслідок суттєвої зміни історичної ситуації [39].

Аналізуючи наведені думки, не можна не погодитись з тим, що вони дійсно є достатньо обґрунтовані, підтверджені історичними фактами, а висновки, зроблені А.В.Смірновим, відповідають тому рівню універсальності, який дозволяє застосовувати їх для дослідження загальних проблем судочинства, в тому числі і цивільної юстиції.

Типологізація судочинства здійснена А.В.Смірновим з врахуванням та на основі сучасних загальнонаукових підходів. Це дозволило йому, на нашу думку, вдало розібратись з такими досить складними поняттями як “типи судочинства” та “ форми процесу.”

В науці цивільного процесу також виділяються змагальний та розшуковий (слідчий) типи процесу, про що вже говорилося вище. В реальній дійсності жоден з цих двох типів судочинства не існує (та власне і не існував) в чистому вигляді.

Розвиток сучасного українського цивільного процесу є свідченням його поступової переорієнтації зі слідчого типу судочинства на інший морфологічний тип. Це проявилось в змінах до Цивільно-Процесуального Кодексу 1996 року, які так і не призвели до реального поглиблення змагальності цивільного судочинства [40], та у змінах до цивільного процесуального закону 2001 року [41], які є результатом більш вдумливого та послідовного розуміння принципу змагальності. Але як і в 1996 році, так і зараз ми не можемо констатувати наявності в українському цивільному судочинстві «чистої змагальності».

Наведене свідчить про те, що елементи змагального та слідчого (розшукового) типів процесу та ознаки окремих їх видів існують в історичних та легіслативних формах, щоправда в різних пропорціях. **Самі ж поняття змагального та слідчого (розшукового) процесів слід вважати ідеальними типами цивільного судочинства.**

Тут може виникнути питання про існування так званого **змішаного** типу судочинства в якості окремого ідеального типу, який можна було б поставити в один ряд зі змагальним та слідчим (розшуковим) процесами. В юридичній літературі такий підхід зустрічається, причому як щодо кримінального [42], так і щодо цивільного процесів. На думку А.В. Смірнова, побудувати ідеальну модель змішаного судочинства практично неможливо, оскільки неможливо уможливити закласти пропорції сполучення змагальних та слідчих елементів в змішаному процесі. Тому змішаний тип судочинства може бути досліджений в межах морфологічної, а не ідеальної типології. Реальні національні легіслативні форми завжди, принаймні в сучасному світі, представлені у вигляді саме змішаного процесу [43].

З точки зору типології судочинства слід визнати, що історичні, як і легіслативні форми є змішаними подвійно, оскільки в них здатні поєднуватись не тільки змагальні та слідчі ознаки, але й елементи різних історичних форм. Взаємний вплив різних морфологічних типів завжди мав місце. В сучасному світі процес взаємного впливу різних морфологічних типів процесу посилюється. Інтеграційні процеси зачіпають різні типи правових систем та види судочинства [44].

Погоджуючись з наведеним, констатуємо також, що **сучасний український цивільний процес як національна легіслативна форма судочинства представляється нам як змішаний процес**. Однак теоретична типологія, і в цьому її практична цінність, дозволяє розглядати українську легіслативну форму цивільного судочинства в межах загального морфологічного архітипу.

З усією очевидністю можна констатувати, що національні легіслативні форми процесу підкоряються політичній системі. Вони відображають співвідношення між правовим статусом громадян, з одного боку, та держави і її органів – з другого. Так перевага слідчих ознак над змагальними в цивільному судочинстві в Радянському Союзі та в союзних республіках обумовлювалась політичною сутністю Радянської держави, діяльність якої була направлена в тому числі на збере-

ження існуючого в ній політичного режиму.

Змішаний характер сучасного українського цивільного процесу можна пояснити рядом причин.

Перша причина пов'язана з особливістю того етапу розвитку, на якому він знаходиться. Цей етап є перехідним, оскільки в ньому ще залишаються ознаки слідчого судочинства та появляються риси змагального типу судочинства.

Разом з тим, відхід українського цивільного процесу від процесу слідчого типу та наближення його до процесу змагального типу слід розглядати як нормальний еволюційний процес, обумовлений не тільки суттєвими змінами історичної ситуації всередині самої української держави. Стійка тенденція зближення українського процесу зі змагальним правосуддям є доказом та результатом загального інтеграційного процесу між різними типами правових систем та видів судочинств. Цей процес А.В.Смірнов пов'язує також і з процесом "синхронного розвитку" історичних форм судочинства. Він констатує, що починаючи приблизно з середини ХХ століття набирає силу міжнародно-правова уніфікація форм судового процесу, в основі якої – концепція прав людини. Посередництвом міжнародного права складаються передумови для поступового формування певної універсальної конвергентної історичної форми судочинства, що інтегрує кращі досягнення основних історичних форм та національних легіслативних судових систем [45]. На підтвердження цієї позиції можна навести і слова німецького процесуаліста Хаймо Шака. Зокрема він відмічає, що якщо раніше всі були впевнені в тому, що не варто особливо цікавитись іноземним процесуальним правом, то зі вступленням в силу з 01.02.1973 року Брюсельської конвенції [46] все кардинально змінилось. Ця угода, що розглядається як інтернаціонально уніфіковане цивільне процесуальне право, потребує єдиного тлумачення норм, що в ній містяться. Діючі для багатьох держав єдині процесуальні правила можна впевнено тлумачити лише після ретельного порівняльного огляду [47]. Тому не випадково за останні роки почало інтенсивно розвиватись порівняльне правознавство не

тільки в сфері матеріального, але і процесуального права. Зокрема, всевітньо відома Міжнародна енциклопедія порівняльного права – International Encyclopedia of Comparative Law – містить том XVI, присвячений цивільному процесуальному праву.

Синхронний розвиток історичних форм цивільного судочинства, а також об'єктивні інтеграційні процеси між ними, роблять, на нашу думку, неможливим практичне відтворення в жодній сучасній національній легіслативній формі цивільного судочинства чистої моделі ідеального архітуту. Тобто на даному етапі можна з усією впевненістю стверджувати, що український цивільний процес, з одного боку детермінований місцевими умовами, а з другого – такий, що зазнає впливу зовнішніх інтеграційних факторів, не може розглядатись ні як слідчий, ні як змагальний в чистому вигляді. Він є процесом змішаним і не має підстав вважатись іншим.

Логічним питанням, яке слідує за зробленим висновком, є визначення “пропорції змішування” змагальних та розшукових елементів в сучасному українському цивільному процесі, а також виділення таких ознак останнього, які відносяться не до історичної, а до легіслативної форми. Тобто, це питання про те, що в нашому цивільному процесі повинно розглядатись як “статутний капітал”, а тому не може бути змінено довільно, а що може бути предметом законодавчих експериментів?

Коли ми говоримо про “пропорцію змішування”, то, звичайно, не маємо на увазі точне математичне число. Мова йде про ступінь наближеності реальної системи судочинства до певного ідеального архітуту: змагального або слідчого процесу. Як відмічалось вище, “чистий” змагальний процес, як і “чистий” слідчий процес, в реальності поки що не існують, однак окремі елементи їх присутні в межах конкретної форми судочинства, вони є абсолютно реальними і підкоряються закономірностям, визначеним відповідною процесуальною моделлю. В сучасному українському цивільному процесі, особливо після змін процесуального закону в червні 2001 року, змагальні ознаки мають домінуюче значення, а сама змагальна

модель судочинства грає роль еталону, політичного критерію демократичності, цивілізованості та справедливості судочинства.

Говорячи про змагальну модель судочинства як еталон для українського цивільного процесу, ми повинні чітко розуміти, модель якого рівня ми маємо на увазі і який ступінь свободи та автономії індивідів необхідно досягти для максимальної реалізації цієї моделі. Зрозуміло, що мова не може йти про створення такої моделі, в основі якої лежить звичайне формальне [мається на увазі - законодавче] визнання певного переліку класичних принципів змагального типу судочинства, не підкріплених реальними процесуальними гарантіями. Так, аналізуючи таку класичну ознаку будь-якого змагального процесу, як рівність (рівноправність) сторін, слід визнати, що сучасна змагальна модель судочинства не може обмежитись лише законодавчим закріпленням ідентичного переліку прав сторін спору. Навіть включення в процесуальний закон ряду пасивних гарантій реалізації цих прав не може автоматично призвести до реальної (дійсної) рівності сторін. Сучасна змагальна модель українського судочинства повинна передбачати не формальну рівність сторін, а забезпечувати рівність їх процесуальних можливостей. Тільки в цьому випадку сторони зможуть рівно ефективно досягати своїх процесуальних цілей. Вбачається, що досягти такого ефекту можна шляхом надання сторонам активних процесуальних гарантій. Наприклад, надати сторонам такі повноваження, які б носили обов'язковий характер і для суду (такі як обов'язкові для суду законні вимоги сторін щодо отримання доказів). Це призвело б і до підвищення активності сторін в процесі, а відповідно і до можливості завершити його в більш короткі строки.

Судове рішення є кінцевим результатом, яким завершується повноцінний процес судового розгляду цивільної справи. Цілком логічним, у зв'язку з цим, виглядає твердження про те, що тип судочинства повинен впливати на судові рішення, визначати його форму та зміст, вимоги, яким воно повинно відповідати. Фактичне введення в сучасний український цивільний процес основ змагальної

системи судочинства вимагає певних змін в уявленнях щодо його ключового інституту.

Узагальнюючи наведене погодитись з тим, що переорієнтація українського цивільного процесу до змагального типу вимагає переоцінки ряду процесуальних інститутів, в тому числі інституту судового рішення. Судове рішення як кінцевий і, без сумніву, найважливіший акт реалізації судової влади просто не зможе “законсервуватись” в попередньому стані, а повинно зазнати впливу модернізованої форми реалізації судової влади - процесу. Характер цього впливу підлягає детальному та системному аналізу з боку процесуальної науки. Єдиним критерієм правильності наукових висновків та законодавчих рішень щодо зміни процесуальної форми має бути ефективність, справедливість та універсальність судового захисту прав та свобод осіб.

Введення в цивільне судочинство змагальних процедур вимагає іншого підходу не тільки щодо змісту судового рішення, його структури та вимог, яким воно повинно відповідати. Все більш актуальним стає питання класифікації судових рішень. Метою класифікації стає

не просто групування судових рішень за певними ознакам, але виділення тих видів судових рішень, які є допустимими в процесі змагального типу. Центральною ж проблемою має стати аналіз видів судових рішень через призму видів цивільного судочинства. Застосування тих чи інших змагальних процедур в межах кожного виду цивільного судочинства обумовлюється особливостями останнього. Судове рішення, будучи процесуальним результатом певного провадження, несе на собі відбитки цього провадження. Тому зв'язок між видами цивільного судочинства та судовим рішенням видається цілком очевидним та достойним об'єктом для дослідження.

В зв'язку з цим вибір оптимальної моделі змагальності цивільного судочинства в нашій правовій системі, її регламентація в сучасному процесуальному законі, її вплив на основний акт реалізації судової влади, вибір допустимих для обраної моделі змагальності процесуальних форм розгляду та вирішення судових справ, а також допустимих видів судових рішень слід вважати однією з найбільш актуальних та принципових проблем теорії судового рішення.

[1] Лебедев В.М. Судебная власть в современной России: проблемы становления и развития. - СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, юридический факультет, 2001: Изд-во «Лань», 2001.- 384с. – С. 7.

[2] Жилин Г.А. Суд первой инстанции в гражданском процессе.: Учебное пособие. – М.: Юрай-М, 2001.- 328 с. – С.8.

[3] Жилин Г.А. – Там само. – С.8-9

[4] Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992р. «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» // Відомості Верховної Ради України. 1992.- №30.- С.426.

[5] Цивільно-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. В.В. Комарова – Харків: Одиссей, 2001.- 816с.- С.45.

[6] Закон Верховної Ради України від 21 червня 2001 року № 2540-III “Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України // Офіційний вісник України, 2001р.- №25 – С.1149

[7] Немировська О. Змагальність: старе поняття, новий зміст. // Право України. 1999.- №9 – ст.53-56- С.53.

[8] Учебникъ Русского гражданского судопроизводства. И.Енгельмана (Заслуженного профессора) Сочинение. Юрьевъ. Типографія К. Маттисена, 1899 г. – С. 12.

[9] Енгельман И. Там само. – С.13.

[10] Енгельман И. Там само. – С.14.

[11] Енгельман И. Там само. – С.14.

[12] Немировська О. Там само. – С.53-54.

[13] Енгельман И. Там само. – С.21.

[14] Немировська О. Там само. – С.54.

[15] Енгельман И. Там само. – С.264-265.

[16] Учебникъ Русского Гражданского Судопроизводства, А.Х.Гольмстен (ординарного профессора военно-юридической академии). Издание второе. - С.-Петербургъ: Типографія М.М.Стасюлевича, Вас. Остр. 5л. 28, 1894г.- 391 ст.

- [17] Учебникъ Русского гражданского судопроизводства. И.Энгельмана (Заслуженного профессора) Сочинение. Юрбевъ. Типографія К.Маттисена, 1899.
- [18] Васильковский Е.В. Учебникъ Гражданского процесса – Москва, Издание Бр.Башмаковыхъ, 1914 – 571 с.
- [19] Судебные уставы 20 ноября 1864г (съ изложениемъ разсуждений, на коихъ они основаны.) Издание Государственной Канцелярии. часть первая. Санктперербургъ, 1866г. – 689 ст.; Уставъ Гражданскаго судопроизводства (составилъ А.П. Рошковскій) - КАЗАНЬ Типографія Императорскаго Университета, 1892 г. – 929 ст.; Уставъ гражданскаго судопроизводства (Св. зак. т. ХУІ и.1, изд.1892г. по Прод.1906 и 1908 гг.) Съ законодательными мотивами, разьясненіями правительствующаго Сената и комментаріями русских юристовъ, извлеченными изъ научныхъ и практическихъ трудовъ по гражданскому праву и судопроизводству (по 1 сентября 1909 г.) // Составилъ И.М. Тюртрюмовъ- Из-ніе книжнаго магазина «Законовѣдніе», Коммисіонера государственной типографіи- С.-Петербургъ, Литейный просп., № 53, 1910г – 1974 с.
- [20] Васильковский Е.В. Учебникъ Гражданского процесса – Москва, Издание Бр.Башмаковыхъ, 1914 – 571 с. – С. 379.
- [21] Малышев К. Курс гражданского судопроизводства.- СПб., 1876. – С.357.
- [22] Немировська О. Змагальність: старе поняття, новий зміст. // Право України. 1999.- №9 – ст.53-56. - С.53.
- [23] Салогубова Е.В. Цитована праця – С.93.
- [24] Абрамов С.Н. Гражданский процесс – М., 1948 – С.48
- [25] Клейнман А.Ф. Советский гражданский процесс – М., 1954, - С.71.
- [26] Победоносцев К.П. Передовые статьи о судебной реформе // Соч. – СПб, 1996 – С.36.
- [27] Мамницький В.Ю. Принцип змагальності в цивільному судочинстві // Атвореф. канд. дис.- Харків, 1995.
- [28] Мамницький В.Ю. Принцип змагальності в цивільному судочинстві // Атвореф. канд. дис.- Харків, 1995. – С.9.
- [29] Решетникова И.В. Доказательственное право Англии и США.- Екатеринбург, 1997 – стор.160-166.
- [30] Смирнов А.В. Состязательный процесс – СПб.: Издательство «Альфа», 2001.- 320с.
- [31] Смирнов А.В. Состязательный процесс – СПб.: Издательство «Альфа», 2001.- 320с.- стор.7-8.
- [32] Смирнов А.В. – Там само. – С. 13-14.
- [33] Украинская Советская Энциклопедия. – Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, Киев – 1984г.(в 12-ти томах) Т.-11(кн.1). - стор. 161.
- [34] Философский энциклопедический словарь. = М.: «Советская энциклопедия», 1983 – стор. 685.
- [35] Смирнов А.В. – Там само. – С. 14.
- [36] Смирнов А.В. – Там само. – С. 13-14.
- [37] Фойницький И,Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2 т. Т.І - СПб: 1996-с.61
- [38] Смирнов А.В. – Там само. – С. 13
- [39] Смирнов А.В. – Там само. – С. 15-16.
- [40] Цивільно-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар /за ред. В.В.Комарова – Харків:Одісей, 2001. - 816с. - С.45.
- [41] Закон Верховної Ради України від 21 червня 2001року № 2540-III “Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України // Офіційний вісник України, 2001р.- №25 – С.1149.
- [42] Нажимов В.П. Типы, формы и виды уголовного процесса, 1977. – С. 31; Мещеряков Ю.В. Формы уголовного судопроизводства, - С. 7; Смирнов А.В. Состязательный процесс – СПб.: Издательство «Альфа», 2001.- С.17.
- [43] Смирнов А.В. – Там само. – С. 17.
- [44] Решетникова И.В. Доказательственное право в гражданском судопроизводстве. - Екатеринбург: Изд-во Гуманитарного университета, 1997 – 366с. – С. 342.
- [45] Смирнов А.В. Состязательный процесс – СПб.: Издательство «Альфа», 2001. - С.137-138.
- [46] Мова йде про Брюссельську конвенцію про судову підсудність та приведення у виконання судових рішень по цивільним та торговельним справам, підписану на засіданні Ради Міністрів ЄЕС 27.09.1968 року в Брюсселі, яка згідно зі ст. 62 цієї Конвенції після ратифікації вступила в силу одночасно для всіх держав - учасників з 01.02.1973 року.
- [47] Шак Х. Международное гражданское процессуальное право: Учебник/Пер.с нем. – М.: Издательство БЕК, 2001.- 560 – С. 12.